Lastenvalvojat ry: Lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi vanhemmuuslain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi HE 33/2023 vp

Lastenvalvojat ry pitää tärkeänä vanhemmuuslakiin ja lakiin oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta esitettyjä muutoksia. Hallituksen esityksessä on kuvattu hyvin tarve ja perusteet muutosehdotuksille. Lastenvalvojat ry on aiemmin toukokuussa 2023 antanut lausunnon työryhmämietinnöstä ”Synnyttäneen äidin selvittäminen ja oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia koskevan sääntelyn uudistaminen” ja nyt esiintuodut huomiot liittyvät pitkälti samoihin seikkoihin. Huomiot liittyvät synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseen. Muihin lakiehdotuksiin yhdistyksellämme ei ole lausuttavaa.

Lastenvalvojien toimivaltaan liittyvät kysymykset

Lastenvalvojat ry pitää hyvänä, että hallituksen esityksessä on vastattu edellisessä lausunnossamme esitettyyn kysymykseen Digi- ja väestötietoviraston mahdollisesta ilmoitusvelvollisuudesta koskien lasta, jolle ei ole rekisteröity synnyttänyttä äitiä. Vastaus selkiyttää lastenvalvojatyön näkökulmasta synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseen liittyen asian vireilletuloon liittyviä seikkoja.

Ns. kohtuuttomuuspykälän arviointiin liittyvät kysymykset (vanhemmuuslaki 29 §)

Aiemmassa lausunnossaan Lastenvalvojat ry on tuonut esiin haasteet lastenvalvojan toimivallan arvioimisessa. Lakiehdotuksissa jää tulkinnanvaraiseksi, milloin perheen tulisi rekisteröidä perhesuhteet asiakirjanäytön perusteella ja milloin sen voidaan katsoa olevan kohtuutonta perheelle. Tällä hetkellä vanhemmuuslain ns. kohtuuttomuuspykälää sovelletaan siviilisäätytodistusten tai henkilöllisyystodistusten ollessa puutteellisia useiden eri maiden kohdalla (esim. Nigeria, Kenia, Irak, Iran, Syyria, Venäjä, Ukraina) niiden maiden lisäksi, joista on yleensä katsottu mahdottomaksi saada asiakirjoja (Afganistan, Jemen, Libya, Pakistan ja Somalia). Näistä maista myös suuntautuu paljon muuttoa Suomeen.

Näkemyksemme mukaan toimivallan arvioimisen haaste liittyy väestötietolain 19 § mahdottomuutta vs. vanhemmuuslain kohtuuttomuutta edellyttäviin säännöksiin. Ongelmallista on, että lastenvalvojan tulee toimivaltaansa arvioidessa arvioida ns. kohtuuttomuusedellytyksen täyttymistä, kun paras tieto rekisteröintiedellytyksistä on Digi- ja väestötietovirastolla. Lastenvalvojat ry pitää edelleen tärkeänä, että koulutuksen ja erityisesti Digi- ja väestötietoviraston kanssa tehtävän yhteistyön kautta lastenvalvojat saavat selkeät ohjeet siitä, milloin voidaan katsoa, ettei synnyttäneen äidin äitiydestä voi kohtuudella saada riittävää selvitystä ja milloin voidaan edellyttää äitiyden rekisteröimistä muilla keinoin.

Vaikutusarviointiin liittyvät epävarmuustekijät ja kansainvälisten tilanteiden haasteet

On oletettavaa, että osa niistä tapauksista, jotka on tähän asti rekisteröity asiakirjanäytön perusteella, siirtyy vanhemmuuden vahvistamisprosessin kautta vahvistettaviksi, koska asiakirjanäyttöä ei enää edellytetä niiltä, joille sen saaminen ei ole mahdotonta vaan niiltä, joille sen saaminen ei ole kohtuutonta. Siten hallituksen esityksen vaikutusarviointiin lastenvalvojatyön näkökulmasta liittyy epävarmuustekijöitä.

Lastenvalvojat ry haluaa edelleen nostaa esiin, että hallituksen esityksen perusteluteksteissä synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen on selvästi ajateltu koskevan ensisijaisesti perheitä, joissa

osapuolet tosiasiallisesti asuvat yhdessä ja ovat Suomessa. Voidaan arvioida, että näin tulee myös olemaan. On kuitenkin tärkeää huomata, kuten olemme aiemmassa lausunnossamme todenneet, että lakiehdotusten mukaan lastenvalvojalla olisi velvollisuus selvittää vanhemmuutta myös synnyttäneen äidin osalta kaikissa niissä tilanteissa, joissa lastenvalvoja saa tiedon 18 vuotta nuoremmasta lapsesta, jos lapselle ei ole todettu tai vahvistettu kahta vanhempaa.

Hallituksen esityksessä on lausuntopalautteen käsittelyn yhteydessä todettu, että ”vanhemmuuslain 8 luvun kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset soveltuvat myös synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseen eikä luvun pykäliä ei tässä esityksessä ehdoteta muutettavaksi, sillä ne soveltuvat sellaisinaan.” Lastenvalvojat ry pitää edelleen tärkeänä, että lastenvalvojien mahdollisuuksia selvittää lapsen synnyttäneen lapsen äitiys tilanteissa, joissa synnyttänyt äiti on kadonnut, kuollut tai ulkomailla, selkiytettäisiin. Lisäksi toivomme selkeytettävän sitä, mikä jatkossa tulisi olemaan synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisprosessin suhde esimerkiksi oleskelulupahakemuksen yhteydessä tehtäviin perhesuhteita selvittäviin dna-tutkimuksiin. Hallituksen esityksessä ei ole esimerkiksi pohdittu sitä, onko mahdollista, että nämä dna-tutkimukset väistyisivät jatkossa vanhemmuuden selvittämisprosessin kautta hoidettavaksi, jolloin lakimuutosten vaikutukset lastenvalvojatoimintaan voivat olla ennakoitua suuremmat.

Pidämme ymmärrettävänä sitä, että synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisestä halutaan säädellä vanhemmuuslaissa ja sitä, että samat säännökset koskevat vanhemmuuden selvittämisen eri tilanteita. Pidämme tärkeänä kuitenkin huomioida sen, että synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä koskevat tilanteet voivat olla erittäin haastavia esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi on Suomessa vailla kumpaakaan vanhempaa. Tämän vuoksi koulutus näistä tilanteista on lastenvalvojille erittäin tärkeää.

Vaikutukset lastenvalvojatoimintaan tietojärjestelmäkehityksen kautta

Lastenvalvojat ry haluaa tuoda esiin, että käytännössä monella hyvinvointialueella joudutaan tällä hetkellä käyttämään vanhemmuuden selvittämistä koskevissa asioissa manuaalisesti täytettäviä THL:n nettisivuilta löytyviä lomakkeita tietojärjestelmäpuutteiden vuoksi. Käytännössä lapsen vanhemmuuden selvittämistä koskevassa asiassa on useimmiten täytettävänä 7 erillistä lomaketta. Tietojärjestelmien kehitys on käynnissä samoin kuin työ järjestelmien ja Kanta-arkiston yhteensovittaminen, mutta hallituksen esityksen mukaisten lakimuutosten tuomat muutokset lomakkeisiin siirtänevät toimivien tietojärjestelmien käyttöön saamista edelleen. Lastenvalvojat ry toivoo, että lakimuutosten aikataulussa huomioidaan riittävä aika tietojärjestelmämuutosten toteuttamiseen.

Vantaalla 24.10.2024

Lastenvalvojat ry
Katri Hyytiä
puheenjohtaja
katri.hyytia@vakehyva.fi